

9. Колесник О. С. Міфопоетичне відтворення архетипу: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук: спец.: 09.00.08 – естетика / О. С. Колесник. – Київ, 2002 – 15 с.
10. Лазарев Ф.В. Перспективизм и интервальность / Ф.В. Лазарев // Учёные записки Таврического национального университета. – Т. 15. – № 2. – С. 3-16.
11. Смирнов В. Д. Крымское ханство XIII-XV вв. / Василий Дмитриевич Смирнов. – М.: Вече, 2011. – 336 с.
12. Червонная С.М. Искусство татарского Крыма / С.М. Червонная. – Москва-Берлин, НИИ теории и истории изобразительных искусств, 1995. – 320с.
13. Чурлу М. Язык крымтатарского декоративного искусства / М. Чурлу // Qasevet. – 2008. – № 33. – С. 56-61.

References

1. Akchokrakly O. (1927). The Tatar tamg in the Crimea. Materials of scientific and ethnographic expedition on studying of the Tatar culture in the Crimea. Simferopol: Book 1, 32-47.
2. Akchurina-Muftieva N. M. (2008) Arts and crafts of the Crimean Tatars of XV-of the first half of the 20th centuries. Simferopol: [in Ukrainian].
3. Antologiya krymskoy narodnoy muzyki (2001). – [edition, F. Aliyev] – Simferopol: Krymuchpedgiz. [in Ukrainian].
4. Bodaninskiy U. A. (2005). Archaeological and ethnographic studying of Tatars into the Crimea. Crimean Tatars. – Anthology of ethnic history and traditional culture. – Simferopol: Dolya, 52-81[in Ukrainian].
5. Voloshin M. (1992). Culture, art, monuments of the Crimea. Not be forgotten. – Kazan: Tatar publishing house. – 1992, 55-68[in Russian].
6. Ginzburg M. (1992). Tatar art in the Crimea. Oblivion not subject. – Kazan: Tatar publishing house, 209-217[in Russian].
7. Zaatov I. (2003). Crimean Tatar arts and crafts and fine art. Simferopol: Tarpan [in Ukrainian].
8. Karikov D. (2007). Crimean Tatar instrumental music of the hansky period. Notes. Simferopol: Dolya [in Ukrainian].
9. Kolesnik O. S. (2002). Mifopoyetichne recreation to an archetype: autoref. yew. on the receipt of sciences. mortars. edging. philosophy sciences: special: 09.00.08 – an esthetics – Kyiv [in Ukrainian].
10. Lazarev F. V. (2002). Nature of categories and interval dialectics. Scientific notes of Taurian national university of V. I. Vernadsky. – T.15 No. 1, 3-16 [in Ukrainian].
11. Smimov V. D. (2011). The Crimean khanate of the 13-15th centuries. M.: "Veche [in Ukrainian].
12. Chervonnaya S. M. (1997). Islamic art in Russia. Moscow. Scientific research institute of the theory and history of the fine arts of RAH [in Russian].
13. Churlu M. (1996). Crimean Tatar kilima: craft, art, sacral secret of the past. Qasevet – No. 25 1, 44-48 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.02.2016 р.

УДК 932:2-523.3

Масалова Крістіна Юріївна
здобувач Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
k.masalova@gmail.com

КНИГА МЕРТВИХ НА СТЕЛАХ НОВОГО ЦАРСТВА

Мета роботи. Статтю присвячено вагомому явищу розміщення окремих частин давньоєгипетської Книги мертвих на незвичному для цього типі джерел. Увага зосереджується на раніше не дослідженому спеціальному розміщенні тексту та/або ілюстрацій Книги мертвих на похоронних стелах – пам'ятних табличках, що встановлювалися в гробницях або похоронних храмах приватних осіб. Розглядається місце цього типу джерел у контексті всього масиву Книг мертвих. Описуються хронологічні рамки виробництва стел з текстом/зображеннями з Книги мертвих: наводяться приклади всіх відомих на сьогодні такого роду стел. Описується інтегрованість головного сюжету в систему похоронних стел. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного методу. Не вдаючись до всебічного аналізу кожного конкретного джерела, стало можливим розглянути сам феномен у цілому. **Наукова новизна** статті полягає у дослідженні самого явища розміщення текстів та/або ілюстрацій Книги мертвих на поховальних стелах. Це дослідження допомогло простежити, яким чином мотиви Книги мертвих інтегрувались у систему похоронного культу власників стел. **Висновки.** Дослідження допомогло виділити найпопулярніший сюжет Книги мертвих, котрий інтегрувався в систему поховальних стел за часів Нового царства. Було встановлено, що мотив цього сюжету добре співвідноситься з роллю поховальних стел, а отже обґрунтовує саме використання цього типу джерела для розміщення віньєток Книги мертвих.

Ключові слова: стели, Книга мертвих, Нове царство, віньєтки, Стародавній Єгипет.

Масалова Кристина Юрьевна, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусства

Книга мертвых на стелах Нового царства

Цель работы. Статья посвящена знаменательному явлению размещения отдельных частей древнеегипетской Книги мертвых на необычном для нее типе источников. Внимание обращается на ранее не исследованное размещение текста и/или иллюстраций Книги мертвых на погребальных стелах, а именно – памятных табличках,

которые устанавливались в гробницах или погребальных храмах частных лиц. Рассматривается место данного типа источников в контексте всего массива Книг мертвых. Описываются хронологические рамки существования стел с текстом/изображениями из Книги мертвых, приводятся примеры всех известных на сегодня стел такого рода. Описывается интегрированность главного сюжета в систему погребальных стел. **Методология** исследования заключается в использовании компаративного метода. Не вдаваясь во всесторонний анализ конкретных источников, стало возможным рассмотрение самого феномена в целом. **Научная новизна** статьи состоит в исследовании самого явления размещения текстов и/или иллюстраций Книги мертвых на похоронных стелах. Это исследование помогло проследить, каким образом мотивы Книги мертвых интегрировались в систему похоронного культа владельцев стел. **Выводы.** Исследование помогло выделить самый популярный сюжет Книги мертвых, который интегрировался в систему похоронных стел во времена Нового царства. Было установлено, что мотив этого сюжета хорошо соотносится с ролью похоронных стел и таким образом обосновывает само использование такого типа источников для размещения виньеток Книги мертвых.

Ключевые слова: стелы, Книга мертвых, Новое царство, виньетки, Древний Египет.

Masalova Kristina, PhD candidate of cultural studies, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts
The Book of the Dead on the stelae of the New Kingdom

The purpose of the research. This research is devoted to the significant phenomenon of locating individual parts of the ancient Egyptian Book of the Dead on the unusual type of sources. Attention is focused on the previously unexplored phenomenon of the Book's of the Dead text and/or illustrations placement on the funerary stelae – commemorative plates, installed in the tombs and funerary temples of individuals. The place of this type of the sources in the context of the entire volume of the Book of the Dead is considered. The chronological framework of the existence of stelae with text/images from the Book of the Dead is described: all currently known stelae are exemplified. The integration of the main plot into the system of funerary stelae is described. **The research methodology** applied to this study is the use of the comparative method. Without a comprehensive analysis of the exact sources it made possible the consideration of the phenomenon as a whole. **Scientific novelty** of the article consists of studying of the fact of placing text and/or illustrations from the Book of the Dead on the funerary stelae. This research helped to trace the way of integration of the Book's of the Dead motives into the funeral cult system of the stelae owners. **Conclusions.** This research helped to identify the most popular scene from the Book of the Dead, which was integrated into the funerary stelae system during the New Kingdom. It was determined that the motive of the scene corresponds well to the funerary stelae role and thus, substantiates the usage of this sort of sources for the placement of the Book's of the Dead vignettes.

Key words: stelae, the Book of the Dead, the New Kingdom, vignettes, Ancient Egypt.

Актуальність теми дослідження. Книга мертвих переважно вимальовувалася на папірусах. І хоча папіруси складають основний масив Книг мертвих, вони не є єдиним носієм тексту і віньєток цієї збірки. Суттєва частина Книг мертвих дійшла до нас на бинтах мумій. Досить популярними носіями Книги мертвих були також труни і стіни гробниць. Інші джерела включають в себе савани, саркофаги і стели. Відомі також такі носії: блоки, гіпоцефали, храмовий розпис, остракони, пелени мумій, стіни каплиць, підголівники, жертвні палетки, шкіра, святилища, статуї, скриньки для *ушебти*, магічні цеглини, дерев'яні дошки, похоронні носилки, амулети, маски мумій. Поодинокі випадки складають: вівтар Апіса, дошка під мумію, наос, пектораль, сітула, стілець, тарілка, двері і стелофор (перелік складений на основі матеріалів бази даних міжнародного проекту *Bonn Totenbuchprojekt*. Див.: [9]).

Стосовно дослідження Книги мертвих, в сучасній египтології намітилося чотири базові підходи у вивченні та типологізації віньєток збірки. Їх аналітичний огляд представлений в статті Тарасенка М.О. "Образотворча традиція Книги мертвих (історіографічний аналіз)" [1]. У цьому дослідженні використовується так званий "третій підхід", а саме: вивчення комплексу віньєток Книги мертвих на окремих видах пам'яників. Даний підхід не є найпопулярнішим, але все ж існують прекрасні приклади його використання: наприклад, А. Нівінським у вивченні комплексу папірусів Третього перехідного періоду [19], а також папірусів і саркофагів XXI Династії [17; 18]. Неперевершеними за рівнем охоплення джерельної бази прикладами також є монографія Мохамеда Салеха [24], присвячена дослідженню тексту і віньєток Книги мертвих, розміщених на розписі приватних гробниць Фіванського некрополя в Новому царстві, а також робота Хьольгера Кокельманна [12], присвячена текстам і малюнкам Книги мертвих на пеленах мумій.

Мета дослідження. Наслідуючи приклади використання даного підходу, у цій статті проводиться дослідження Книги мертвих на конкретному виді джерел, а саме на похоронних стелах Нового царства. Отже, мета цієї статті – дослідити явище розміщення текстів та/або ілюстрацій Книги мертвих на заупокійних стелах Нового царства та простежити яким чином ці мотиви інтегрувались у систему похоронного культу власників стел.

Виклад основного матеріалу. Похоронні стели являли собою пам'ятні таблички, які встановлювались в гробницях або похоронних храмах. На відміну від більш ранніх стел, на стелах Нового царства віддається все менше переваги "сімейному" репертуару, та більш активно починають зображуватися божества (докладніше про стели, див.: [7, 439–450; 28, 155–165]), що робить можливим впровадження в них сцен із Книги мертвих.

Проте стели не стали популярним носієм для тексту або віньєток Книги мертвих. На сьогоднішній день нам відомо всього сорок дев'ять таких стел; при цьому загальна кількість відомих на сьогоднішній день джерел, що містять текст та/або віньєтки Книги мертвих, становить 2992 джерела. Тож кількість стел складає менше 2% від загальної кількості джерел (при цьому частка папірусів становить 48%). Тим не менш, такої кількості достатньо, щоб виділяти їх в окремий клас джерел і констатувати існу-

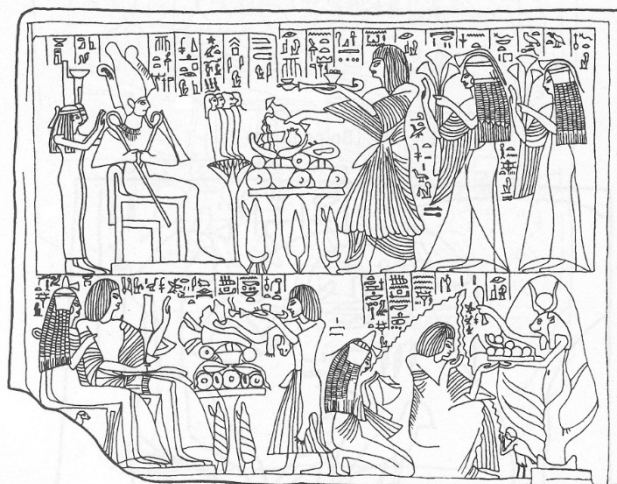
вання певної тенденції у використанні даного виду пам'ятників для розміщення на ньому сцен Книги мертвих. Також передбачається, що список стел може значно розширюватися в подальшому дослідженні, оскільки творці проекту *Bonn Totenbuchprojekt* при зборі архіву приділяли особливу увагу, в першу чергу, папірусам; другорядні джерела (серед яких і значаться стели) були опрацьовані менше.

Тема розміщення тексту і віньєток Книги мертвих на стелах в спеціалізованих дослідженнях не піднімалася. Тим не менш, в контексті даного дослідження варто відзначити роботу Нілса Біллінга ("Nut. The Goddess of Life in Text and Iconography" [5]), присвячену богині Нут, де серед інших джерел автор аналізує і стели, на яких Нут показана в образі богині-дерева (віньєтка 59-ї глави Книги мертвих).

Як уже згадувалось, на сьогоднішній день відомо сорок дев'ять стел з Книгою мертвих. Три стели датуються Середнім царством (Stele Kairo CG 20520, Stele Kairo CG 20738, Stele Trient o.Nr), а саме XIII дин. Їх лише умовно можна віднести до групи досліджуваних стел, так як самої Книги мертвих у той час ще не існувало; на самих же стелах містяться тексти, схожі з певними главами Книги мертвих. Двадцять вісім стел (що складає основний масив) датуються Новим царством (див .: [Табл. 1]). На Пізній період припадає п'ятнадцять стел (Stele Aix-en-Provence 832-1-8, Stele New York MMA 22.3.33, Stele London BM EA 624, Stele London BM EA 1138, Stele Paris Louvre C 291, Stele Berkeley California 86 (Nr. 6-19880), Stele Kairo C.G. 22037, Stele Kairo C.G. 22141, Stele Paris Louvre E 19958, Stele London BM EA 1730, Stele London BM EA 1018, Stele unbekannt Meux 51, Stele Chicago OIM 12220, Stele Budapest 51.2150, Stele Chicago OIM 6898). Також є три стели, що відносяться до Птолемеївського періоду (Stele Privatsammlung, Stele Leiden AN 21, Stele London BM EA 711). У даній статті акцент робиться на стелах Нового царства як початкового етапу досліджуваного явища. Вибір обумовлений їх значною чисельністю, що може достатньо репрезентувати, власне, явище розміщення текстів та/або ілюстрацій Книги мертвих на цьому типі носіїв.

Виробництво стел, що містять текст або віньєтки Книги мертвих, починається з XVIII дин. і відразу набирає оберту. Стели виготовлялися з каменю, а саме: псковика, кварциту і вапняку. Більшість таких стел походять із Фів та Саккари (а походження двох – невідомо). Всі вони виписані ієрогліфікою, їх віньєтки – рельєфні. На одній зі стел (1; тут і далі курсивом вказується порядковий номер стели у додатку до статті: [Табл. 1.]) знаходиться лише текст, з 15-ї глави (частина – А3). Стела 2 є єдиним відомим на сьогодні прикладом стели, що містить віньєтку 148-ї глави – "Глави про наділення покійного їжею". Три стели (3, 4, 5) містять найпопулярнішу, як ми побачимо далі, віньєтку 59-ї глави. До XVIII дин. відноситься також вапняковий стелофор (6), що містить текст 15-ї глави (частина – А3).

Найбільша кількість збережених стел відноситься до XIX-ї дин. Всі ці одинадцять стел зроблені з каменю, вапняку. Вони походять з Фів, Саккари, Абідоса (деякі – невідомо). Більшість стел (7, 8, 10, 11 [Мал. 3], 12, 13 [Мал. 1], 14, 15, 16) зображують віньєтку 59-ї глави. На одній стелі (17) зображено частину віньєтки 15-ї глави (Хорахті в барці). Інша стела (9 [Мал. 2.]) містить частини тексту 181-ї глави (а саме Гімн Осірісу).

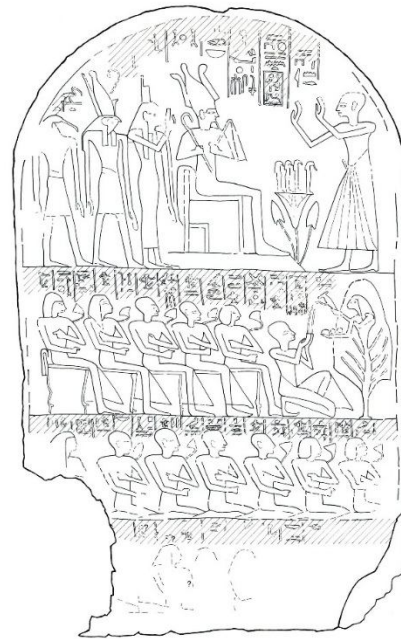
Рис. 1. *Stele Neapel 1000 (13) [5, 396, fig. D.8].*

Також є три стели, датування яких коливається між XIX та XX дин. Ці кам'яні стели походять з Саккари. Одна з них (18) зображує віньєтку 59-ї глави. Інша стела (19) демонструє віньєтку 59-ї глави в нижньому регістрі і мотив сцени загробного суду у верхньому (незважаючи на те, що на сайті проекту *Bonn Totenbuchprojekt*, стели Stele Kairo JE 66149 і Stele der Wa-ga -... представлені як дві різні, ми стверджуємо, що йдеться про одну й ту ж стелу, на що вказує оброблена бібліографія).

XX дин. датуються дві кам'яні стели (20, 21), які також подають віньєтку 59-ї глави. Їх походження залишається невідомим.

Рис. 2. *Stele Brüssel MRAH E. 5300 (9) [26, pl. IV]*

Рис. 3. *Stele London BM EA 796 (11) [© Trustees of the British Museum / фото Британського музею]*

Датування інших семи стел обмежується віднесенням їх до часів Нового царства (22, 23, 24, 25, 26, 27, 28). Усі вони зроблені з каменю, виписані ієрогліфікою. Одна походить з Саккари, три з Абідосу, походження ще трьох невідоме. Всі вони містять віньєтку 59-ї глави, а дві з них (25, 27) містять також і назву цієї глави.

Розгляд репертуару стел відкрив найбільш популярний сюжет, яким є віньєтка 59-ї глави (двадцять три випадки її використання). Саме на цій віньєтці слід зупинитися більш докладно.

59-а глава має назву "Глава про вдихання повітря і про владу над водами загробного світу". Її віньєтка зазвичай показує покійного, що сидить на колінах на березі водойми перед розлогим сикамом; у гілках самого дерева зазвичай зображена богиня, що лівою рукою виливає воду на руки покійного, й подає йому коржі правою. Богиня, що тут зображена, – богиня-дерево, яка, починаючи з Нового царства, стає "домінуючою іконографічною реалізацією материнського начала" [5, 185].

Ідентифікація богині-дерева викликала дискусію. Так, Нілс Біллінг у своїй фундаментальній праці про богиню Нут описує висновки, до яких дійшов Фрідріг Вільгельм Фон Біссінген (у книзі "Über eine Grabwand aus Memphis in der Glyptothek König Ludwigs", 1924 року): Фон Біссінген виділив основними богинями цього дерева Нут, Ісиду та Хатор, надаючи при цьому пріоритет Нут. Автор також виділив два локальні різновиди богині-дерева: Гізахське безлисте дерево Хатор і Гермопольське "сикомору Нут", попередньо, засновану на 59-й главі. Фон Біссінген зауважив, що в тих випадках, коли дерево, що персоніфікується, має тільки руку як елемент людського тіла, дерево не асоціювалося з Нут (до Птолемеївського часу; з кількома винятками, це твердження залишається в силі і по сьогодні) [5, 185–186].

Нілс Біллінг відзначає, що ідентифікація богині-дерева на стелах залежить від того, які боги були зображені на джерелі, окрім неї [5, 292]. Виходячи з цієї типології, ми можемо зрозуміти, які ідентифікації богині присутні на досліджуваних стелах. Так, найчастіше, богиня-дерево не ідентифікується ні з однією з вищевказаних богинь (стели 4, 7, 8, 12, 13, 18, 19, 21, 23, 24, 28). Рідше вона представляється богинею Нут (стели 3, 11, 14, 16, 20, 26, 27); іноді асоціюється з Ісидою (стели 5, 15 ?, 22 ?, 25 ?), ще менше – з Хатор (стели 10, 25 ?) [5, 281–283].

Наукова новизна. У статті було вперше зібрано та проаналізовано усі відомі заупокійні стели Нового царства, що містять текст та/або ілюстрації Книги мертвих. Це дослідження допомогло простежити, яким чином ці мотиви інтегрувались у систему похоронного культу власників стел.

Висновки. Дослідивши заупокійні стели Нового царства як носія Книги мертвих, було виділено найпопулярніший сюжет – віньєтку 59-ї глави збірки. Мотив цієї композиції – наділення покійного водою. Богиня-дерево, що ллє воду, інтегрована в систему культу інших богів, зображених на стелах, а також власника як їх шанувальника, і відображає його власний похоронний культ [5, 292]. В цілому, цей сюжет добре співвідноситься з роллю похоронних стел як носіїв текстів різних жертвних формул, що давали прожиток душі померлого, а також виконували меморативну функцію.

Список стел Нового царства, що містять частини тексту та/або ілюстрацій Книги мертвих

1. Stele Chicago OIM 1365 , Ra, XVIII дин. (Аменхотеп II). <i>Походження</i> : Фіви. <i>Місце зберігання</i> : Oriental Institute Museum (Чикаго, Іллінойс, США). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : текст глави 15А3. <i>Бібліографія</i> : [20, р. 20, pl. I.4; 2, р. 8–9, 14, pl. CII.A; 9]
2. Stele (Scheintür-Stele) Berlin 2066 , %n-n-Mwt, XVIII дин. (Хатшепсут/Тутмос III). <i>Походження</i> : Фіви, Курна, ТТ 71. <i>Місце зберігання</i> : Ägyptisches Museum und Papyrussammlung (Берлін, Німеччина). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : текст та віньєтка 148-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [22, р. 141; 11, р. 133; 9]
3. Stele Florenz 2593 , IA (?), XVIII дин. <i>Походження</i> : Саккара. <i>Місце зберігання</i> : Museo Archeologico (Museo Egizio) (Флоренція, Італія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [6, р. 43–44, ill. 36; 5, р. 392, fig. D.2; 9]
4. Stele London BM EA 294 , Kri□, XVIII дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : British Museum (Лондон, Великобританія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави (нижній реєстр стели). <i>Бібліографія</i> : [5, р. 393, fig. D.3; 9; 29]
5. Stele London BM EA 307 , MH, XVIII дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : British Museum (Лондон, Великобританія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави (нижній реєстр стели). <i>Бібліографія</i> : [5, р. 391 (fig. D.1); 9; 29]
6. Stelophor Chicago OIM 9380 , Nb-Imn, XVIII дин. <i>Походження</i> : Фіви. <i>Місце зберігання</i> : Oriental Institute Museum (Чикаго, Іллінойс, США). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : текст глави 15А3. <i>Бібліографія</i> : [8, р. 17–25; 21, р. 43–44; 2, р. 10–11, pl. C1; 9]
7. Stele "DM" , XIX дин. (Аменмес). <i>Походження</i> : Фіви. <i>Місце зберігання</i> : Дейр-ель-Медіна (Єгипет). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 399, fig. D.12; 9]
8. Stele Bologna 24 , XIX дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Museo Civico (Болонья, Італія). <i>Шрифт, техніка</i> : невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 395, fig. D.5; 9]
9. Stele Brüssel MRAH E. 5300 , Mai□i, XIX дин. <i>Походження</i> : Абідос. <i>Місце зберігання</i> : Musées Royaux d'Art et d'Histoire (Брюссель, Бельгія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, пофарбований рельєф. <i>Зміст</i> : частини тексту 181-ї глави (Гімн Осірісу). <i>Бібліографія</i> : [10, s. 101–126; 26, р. 113–144, pl. IV; 27, р. 63; 9; 30]
10. Stele Florenz 2591 , &A-ха(t) (?), XIX дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Museo Archeologico (Museo Egizio) (Флоренція, Італія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [6, р. 56–57, ill. 48; 5, р. 398, fig. D.10; 9]
11. Stele London BM EA 796 , Ra-ms-sw-m-pr-Ra, XIX дин. <i>Походження</i> : Абідос. <i>Місце зберігання</i> : British Museum (Лондон, Великобританія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави (середній реєстр стели). <i>Бібліографія</i> : [3, s. 1–19, pl. IV; 4, р. 22, pl. 73; 5, р. 394, fig. D.4; 9; 29]
12. Stele London UC 14362 , Mpw-ms, XIX дин. <i>Походження</i> : Саккара. <i>Місце зберігання</i> : University College, Petrie Museum (Лондон, Великобританія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, пофарбований рельєф. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави (2-й реєстр стели). <i>Бібліографія</i> : [5, р. 397, fig. D.9; 9; 31]
13. Stele Neapel 1000 , PA-sA-nswt, XIX дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Museo Archeologico Nazionale (Неаполь, Італія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави (нижній реєстр стели). <i>Бібліографія</i> : [5, р. 396, fig. D.8; 9]
14. Stele Philadelphia 40-19-2 , XIX дин. <i>Походження</i> : Абідос. <i>Місце зберігання</i> : University of Pennsylvania, Museum of Archeology and Anthropology (Філадельфія, Пенсильванія, США). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 398, fig. D.11; 9]
15. Stele Stockholm NME 22 , &i, XIX дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Стокгольм (Швеція). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [15, s. 62–63; 5, р. 395, fig. D.6; 9]
16. Stele T 1787 , XIX дин. <i>Походження</i> : Саккара. <i>Місце зберігання</i> : невідомо. <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [14, fig. 29 (Tab. XXIV); 5, р. 396, fig. D.7; 9]
17. Stele Turin Suppl. 6144 / CGT 50048 , PAi□i, XIX дин. <i>Походження</i> : Фіви. <i>Місце зберігання</i> : Museo Egizio (Турин, Італія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : текст та віньєтка 15-ї глави (Хорахті у в барці). <i>Бібліографія</i> : [9]
18. Stele des Nefersecheru , Nfr-sxrw, XIX–XX дин. <i>Походження</i> : Саккара. <i>Місце зберігання</i> : невідомо. <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 400, fig. D.14; 9]
19. Stele Kairo J.E. 66149 (= Stele der Wa-ga-...) , &A-pA-..., XIX–XX дин. <i>Походження</i> : Саккара. <i>Місце зберігання</i> : Каїрський єгипетський музей (Каїр, Єгипет). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави (нижній реєстр стели), сцена загробного суду (верхній реєстр стели). <i>Бібліографія</i> : [23, р. 688; 25, s. 27–28, 210, fig. 2 (s.28); 5, р. 400, fig. D.13; 9]

20. Stele Bologna 27 , ХХ дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Museo Civico (Болонья, Італія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 401, fig. D.16; 9]
21. Stele Paris Louvre C 108 , ?, ... рг HD, ХХ дин. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Musée du Louvre (Париж, Франція). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 401, fig. D.15; 9; 16]
22. Stele Kairo CG 34133 , %...-m-nfrt, Нове царство. <i>Походження</i> : Абідос. <i>Місце зберігання</i> : Каїрський єгипетський музей (Каїр, Єгипет). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, рельєф. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [13, р. 181–183, pl. 55; 5, р. 404, fig. D.22; 9]
23. Stele Leiden 32 , Нове царство. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Rijksmuseum van Oudheden (Лейден, Нідерланди). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 404, fig. D.21; 9]
24. Stele Leiden 47 , RA-xr, Нове царство. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Rijksmuseum van Oudheden (Лейден, Нідерланди). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р.403, fig. D.20; 9]
25. Stele Standort unbekannt [1] , Nb..., Нове царство. <i>Походження</i> : Саккара. <i>Місце зберігання</i> : невідомо. <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка та назва 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 402, fig. D.17; 9]
26. Stele Standort unbekannt [2] , Нове царство. <i>Походження</i> : Абідос. <i>Місце зберігання</i> : невідомо. <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 403, fig. D.19; 9]
27. Stele Turin 177 , li□- nHh ?, Нове царство. <i>Походження</i> : невідомо. <i>Місце зберігання</i> : Museo Egizio (Турин, Італія). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка та назва 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 405, fig. D.23; 9]
28. Stele Berlin 7291 , Нове царство. <i>Походження</i> : Абідос. <i>Місце зберігання</i> : Ägyptisches Museum und Papyrussammlung (Берлін, Німеччина). <i>Шрифт, техніка</i> : ієрогліфіка, невідомо. <i>Зміст</i> : віньєтка 59-ї глави. <i>Бібліографія</i> : [5, р. 402, fig. D.18; 9]

Література

1. Тарасенко Н.А. Изобразительная традиция Книги мертвых (историографический анализ) / Тарасенко Н. А. // Сходознавство. – 2010. – № 52. – С. 14–40.
2. Allen T.G. The Egyptian Book of the Dead: Documents in the Oriental Institute Museum at the University of Chicago / T. G. Allen // Oriental Institute Publications. Vol. 82. – Chicago : The University of Chicago Press, 1960. – 289 p.
3. Berlandini-Grenier J. Le dignitaire ramesside Ramsès-em-per-Rê / Berlandini-Grenier (Jocelyne) // Le Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale. – Nr. 74 (1974). – S. 1–19.
4. Bierbrier M.L. The British Museum: Hieroglyphic Texts from Egyptian Stelae etc. / M. L. Bierbrier. – London : British Museum Press, 1993. – Part 12. – 32 p.
5. Billing N. Nut. The Goddess of Life in Text and Iconography / Nils Billing // Uppsala Studies in Egyptology 5. – Uppsala : Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, 2002 – 490 p.
6. Bosticco S. Le stele egiziane. Cataloghi dei Musei e Gallerie d'Italia / Sergio Bosticco. – Roma : Istituto Poligrafico Dello Stato, 1965. – Parte II: Le stele egiziane del Nuovo Regno. – 73 p.
7. Budge E.A.W. The Mummy. A Handbook of Egyptian Funerary Archaeology / E. A. Wallis Budge. – New York : Dover Publications, Inc., 1989. – 513 p.
8. Daressy G. Inscriptions du tombeau de Psametik à Saqqarah / G. Daressy // Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes. T. XVII (1895). – P. 17–25.
9. Das Altägyptische Totenbuch. Ein Digitales Textzeugenarchiv [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.totenbuch.awk.nrw.de>.
10. El-Banna E. À propos des aspects héliopolitains d'Osiris / El-Banna (Essam) // Le Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale. Nr. 89 (1989). – S. 101–126.
11. Hatshepsut: from Queen to Pharaoh / ed. by Catharine H. Roehrig with Renée Dreyfus and Cathleen A. Keller. – New York : The Metropolitan Museum of Art, 2005. – 339 p. (non vidi)
12. Kockelmann H. Untersuchungen zu den späten Totenbuch-Handschriften auf Mumienbinden: Die Mumienbinden und Leinenamulette des memphitischen Priesters Hor/Handbuch zu den Mumienbinden und Leinenamuletten / Holger Kockelmann // Studien zum Altägyptischen Totenbuch 12. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2008. – 988 s.
13. Lacau P. Stèles du Nouvel Empire / Pierre Lacau // Catalogue général des antiquités égyptiennes du Musée du Caire, [vol. 81], 34065 – 34186. – Le Caire : Imprimerie de l'Institut français d'archéologie orientale, 1926. – T. I, fasc. 2. – 261 p.
14. Leclant J. Fouilles et travaux en Égypte et au Soudan 1981-1982 / Jean Leclant // Orientalia, 52 (1983). – S. 461-542.
15. Mogensen M. Stèles égyptiennes au Musée National de Stockholm / Maria Mogensen. – Copenhague : Andr. Fred. Høst et Fils., 1919. – 104 s.
16. Louvre. Atlas Database of Exhibits [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://cartelen.louvre.fr/cartelen/visite?srv=ra_call_ra&initCritere=true&langue=en.
17. Niwiński A. 21st Dynasty Coffins from Thebes. Chronological and Typological Studies / Andrzej Niwiński // Theben. Band 5 / ed. by J. Assmann. – Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern, 1988. – 209 p.

18. Niwiński A. Religiöse illustrierte Papyri der 21. Dynastie. Ein Vorschlag der Typologie und Datierung / Andrzej Niwiński // Akten des vierten internationalen ägyptologischen Kongress, München 1985. Bd. 3: Linguistik, Philologie – Religion / Hrsrg. von S. Schoske / Studien zum altägyptischen Kultur – Beihefte. Bd. 3. – Hamburg : Helmut Buske Verlag, 1988. – S. 315 – 325.
19. Niwiński A. Studies on the Illustrated Theban Funerary Papyri of the 11th and 10th Centuries B.C. / Andrzej Niwiński // Orbis Biblicus et Orientales. Bd. 86. Friburg – Göttingen : Universitätsverlag – Vandenhoeck & Ruprecht, 1989. – 238 s.
20. Petrie W.M.F. Six Temples at Thebes. 1896 / W. M. Flinders Petrie. – London : William Cloves and Sons, 1897. – 33 p.
21. Pier G.C. An Egyptian Statuette with Sun Hymn / Garrett Chatfield Pier // The American Journal of Semitic Languages and Literatures, Vol. 22, No. 1 (Oct., 1905). – P. 43–44.
22. Porter B., Moss R.L.B. Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs, and Paintings. I. The Theban necropolis. Pt. 1: Private Tombs / Bertha Porter, Rosalind L. B. Moss // second edition, revised and augmented. – Oxford : Griffith Institute, Ashmolean Museum Oxford, 1994. – 493 p.
23. Porter B., Moss R.L.B. Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs, and Paintings. III. Memphis / Bertha Porter, Rosalind L. B. Moss // second edition, revised and augmented by PhDr. Jaromir Málek. – Oxford: Griffith Institute, Ashmolean Museum Oxford, 1974–1978. – 1013 p.
24. Saleh M. Das Totenbuch in den thebanischen Beamtengrabern des neuen Reiches: Texte und Vignetten / Mohamed Saleh // Archäologische Veröffentlichungen / Deutsches archäologisches Institut. Abteilung Kairo. Bd. 46. – Mainz am Rhein : Verlag Philipp von Zabern, 1984. – 102 s.
25. Seeber Chr. Untersuchungen zur Darstellung des Totengerichts im Alten Ägypten / Christine Seeber // Münchner ägyptologische Studien. Heft 35. – München / Berlin : Deutscher Kunstverlag, 1976. – 271 s.
26. Speleers L. La stèle de Maï du Musée de Bruxelles (E. 5300) / Louis Speleers // Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes. T. XXXIX (1921). – P. 113–144.
27. Speleers L. Recueil des Inscriptions Égyptiennes des Musées Royaux du Cinquantenaire à Bruxelles / Louis Speleers. – Bruxelles : Imprimé par la Maison d'Édition I. Vanderpoorten, 1923. – 212 p.
28. Taylor J.H. Death and the Afterlife in Ancient Egypt / John H. Taylor. – Chicago : The University of Chicago Press, 2001. – 272 p.
29. The British Museum. Collection Online [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx.
30. The Global Egyptian Museum [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.globalegyptianmuseum.org>.
31. The Petrie Museum of Egyptian Archaeology. UCL Petrie Collection Online Catalogue [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://petriecat.museums.ucl.ac.uk/>.

References

1. Tarasenko, N.A. (2010). Graphical tradition of the Book of the Dead (historiographical analysis). *Shodoznavstvo*, 52, 14–40 [in Russian].
2. Allen, T.G. (1960). *The Egyptian Book of the Dead: Documents in the Oriental Institute Museum at the University of Chicago*. Chicago: The University of Chicago Press [in English].
3. Berlandini-Grenier, J. (1974). The ramesside dignitary Ramsès-em-per-Rê. *Le Bulletin de l'Institut franse d'arkeolozhie orientale*, 7, 1–19 [in French].
4. Bierbrier, M.L. (1993). *The British Museum: Hieroglyphic Texts from Egyptian Stelae etc. Part 12*. London: British Museum Press [in English].
5. Billing, N. (2002). *Nut. The Goddess of Life in Text and Iconography*. Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University [in English].
6. Bosticco, S. (1965). *Egyptian stelae. Catalogues of museums and galleries of Italy. Part II: The Egyptian stelae of the New Kingdom*. Rome: Istituto Poligrafico Dello Stato [in Italian].
7. Budge, W.E.A. (1989). *The Mummy: A Handbook of Egyptian Funerary Archaeology*. New York: Dover Publications, Inc. [in English].
8. Daressy, G. (1895). *Inscriptions of the tomb of Psametik at Saqqara*. *Rokeil de travu relatif a la philolozhie e a l'arkeolozhie ezhypsienne e assyrienne*, XVII, 17–25 [in French].
9. *The Ancient Egyptian Book of the Dead. A digital text archive*. Retrieved from <http://www.totenbuch.awk.nrw.de>.
10. El-Banna, E. (1989). About aspects of Osiris in Heliopolis. *Le Bulletin de l'Institut franse d'arkeolozhie orientale*, 89, 101–126 [in French].
11. Roehrig C.H. (Eds.). (2005). *Hatshepsut: from Queen to Pharaoh*. New York: The Metropolitan Museum of Art [in English].
12. Kockelmann, H. (2008). *Studies on the manuscripts of the Book of the Dead on the mummy bandages: the mummy bandages and linen amulets of the Memphite priest Hor/Manual on the mummy bandages and linen amulets*. Wiesbaden: Harrassovitz Verlag [in German].
13. Lacau, P. (1909). *Stelae of the New Kingdom. Vol. I*. Cairo: Amprimerie de l'Institut franse d'arkeolozhie orientale [in French].
14. Leclant, J. (1983). *Excavations and work in Egypt and Sudan 1981-1982*. *Orientalia*, 52, 461–542 [in French].
15. Mogensen, M. (1919). *Egyptian stelae at the National Museum of Stockholm*. Copenhagen: Andr. Fred. Høst et Fils. [in French].
16. Louvre. *Atlas Database of Exhibits*. Retrieved from http://cartelen.louvre.fr/cartelen/visite?srv=ra_call_ra&initCritere=true&langue=en.
17. Niwiński, A. (1988). *21st Dynasty Coffins from Thebes. Chronological and Typological Studies*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern [in English].

18. Niwiński, A. (1988) Religious illustrated papyri of the 21st Dynasty. A suggestion on the typology and dating. S. Schoske (Ed.), Akten des firten internationalen egyptologen Kongress, Myunchen 1985. (Vol. 3: Lingwistik, Philologie – Religion), (pp. 315–325). Hamburg: Helmut Buske Verlag [in German].
19. Niwiński, A. (1989). Studies on the Illustrated Theban Funerary Papyri of the 11th and 10th Centuries B.C. Frieberg – Göttingen: Universitetsferlag – Fandenhoeck & Ruprecht [in English].
20. Petrie, W.M.F. (1897). Six Temples at Thebes. 1896. London: William Cloves and Sons [in English].
21. Pier, G.C. (1905). An Egyptian Statuette with Sun Hymn. The American Journal of Semitic Languages and Literatures, 22 (1), 43-44 [in English].
22. Porter, B., & Moss, R.L.B. (1994). Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs, and Paintings. I. The Theban necropolis. Pt. 1: Private Tombs. Oxford: Griffith Institute, Ashmolean Museum Oxford [in English].
23. Porter, B., & Moss, R.L.B. (1974–1978). Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs, and Paintings. III. Memphis. Oxford: Griffith Institute, Ashmolean Museum Oxford [in English].
24. Saleh, M. (1984). The Book of the Dead in the Theban tombs of the officials of the New Kingdom: Text and Vignettes. Mainz: Verlag Philipp von Zabern [in German].
25. Seeber, Ch. (1976). Studies on depiction of the Judgment of the Dead in Ancient Egypt. Munich – Berlin: Deutscher Kunstverlag [in German].
26. Speleers, L. (1921). The stele of Mai in the Brussels Museum (E. 5300). Rokeil de travu relatif a la philolozhie e a l'arkeolozhie ezhyssienne e assyrienne, XXXIX, 113–144 [in French].
27. Speleers, L. (1923). Collection of Egyptian Inscriptions from the Cinquanteaire Museum. Brussels: Imprimé par la Maison d'Édition I. Vanderpoorten, 1923. – 212 p.
28. Taylor, J.H. (2001). Death and the Afterlife in Ancient Egypt. Chicago: The University of Chicago Press [in English].
29. The British Museum. Collection Online Retrieved from http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx.
30. The Global Egyptian Museum Retrieved from <http://www.globalegyptianmuseum.org>.
31. The Petrie Museum of Egyptian Archaeology. UCL Petrie Collection Online Catalogue. Retrieved from <http://petriecat.museums.ucl.ac.uk/>.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2016 р.